

KÄSIMUOTOJEN SALAT

Ritva Takkinen *Käsimuotojen salat. Viittomakielisten lasten käsimuotojen omaksuminen 2–7 vuoden iässä.* Deaf Studies in Finland 1. Helsinki: Kuurojen Liitto ry ja Yliopistopaino 2002. 180 sivua + 1 liitesivu. ISBN 65-5396-07-X.

Jyväskylän yliopistossa tarkastettiin maaliskuussa 2002 Ritva Takkisen väitöskirja *Käsimuotojen salat. Viittomakielisten lasten käsimuotojen omaksuminen 2–7 vuoden iässä.* Kyseessä on Suomessa urauurtava työ. Tämä on meillä ensimmäinen kielitieteellinen kuurojen viittomakieltä käsittelevä väitöskirja. Suomalaisen viittomakielen tieteellisen tutkimuksen kaksi tähänastista perusteosta ovat Terhi Rissasen *Viittomakielen perusrakenne* vuodelta 1985 sekä Kuurojen Liiton työryhmän vuonna 1998 julkaisema *Suomalaisen viittomakielen perussanakirja* (SVP). Helsingin yliopistossa on yleisessä kielitieteessä hyväksytty myös pari viittomakieltä käsittelevää pro gradu -tutkielmaa, ja Päivi Rainõn väitöskirja on valmistumaisillaan, samoin kuin Turun yliopistossa Terhi Rissasen. Voi siis jo puhua suomalaisten viittomakielen tutkijoiden yhteisöstä.

Ritva Takkisen tavoitteena on selvittää muun muassa, mitkä käsimuodot lapsi omaksuu varhain ja mitkä myöhemmin, mitkä piirteet ovat helppoja omaksua, mitä yhtäläisyyksiä ja eroja on tutkittujen lasten kielenomaksumisen kehityskaaressa sekä miten hyvin Hampurissa kehitetty viittomakielten notaatiojärjestelmä HamNoSys (Hamburger Notation System for Sign Languages) soveltuu tarkoitukseensa.

Korpuksena on kolmen lapsen aineisto ja neljänä tutkimusajankohtana kahden ja lähes kahdeksan ikävuoden välillä. Kysees-

sä on siis varsin suuritöinen pitkittäishanke.

Väitöskirja jakaantuu yhdeksään lukuun, joista keskeisimmät ovat viittomakielten fonologisen kuvauksen kehitys, suomalaisen viittomakielen viittomien perusrakenne, viittomien notaatio ja käsimuotojen analyysi, viittomakielisen lapsen foneettis-fonologinen kehitys sekä käsimuotojen omaksuminen.

Monissa käsimuotojen kuvauksen yksityiskohdissa Takkinen pystyy aineistonsa avulla tarkentamaan Rissasen ja SVP:n antamaa kuvaa. Tämä koskee erityisesti peukalon asemaa käsimuotojen perusrakenteessa ja inventaarissa. Takkisen mukaan peruskäsimuotoja olisi 100 kappaletta, kun Rissanen oletti niitä olevan 37 ja SVP 83. Takkisen esittämä inventaarin laajennus on siis melkoinen äsken ilmestyneeseen SVP:henkin verrattuna. Takkisen argumentit ja hänen esittämänsä muut näkökohdat ovat monessa kohdin perusteltuja.

Avoimeksi väitöskirjassa jää silti klasinen kysymys siitä, mikä lopulta on foneettisen ja fonologisen tason suhde. Tämä vaikuttaa paljon lopulta määritettäviin perusyksiköihin. Takkinen käsittelee lähinnä foneettista tasoa, mutta toisaalta pyrkimys käsimuotoinventaarin määrittämiseen edellyttää myös turvautumista distinktiivisiin eroihin eli oppositioihin. Takkinen ei kovin selvästi tee selkoa siitä, millä menetelmällä hän erottelee toisiaan lähellä olevat käsimuodot toisistaan. Hän on muun muassa

valmis hyväksymään tyylillisetkin erot distinktiivisiksi, mitä ei puhekielten fonologisissa kuvauksissa yleensä tehdä (kriteerinä on ennen kaikkea denotaation vaihtuminen). Tässä kohden esitys olisi voinut olla selkeämpi.

Edelliseen liittyy ongelma: epäselväksi jää, mitä Takkinen oikeastaan tarkoittaa käsitteellä »tavoitemuoto», joka väitöskirjassa esiintyy tiuhaan, mutta jota ei tarkemmin määritellä. Käsite on tärkeä siksi, että poikkeaviksi katsottavat muodot esimerkiksi lasten kielessä riippuvat täysin standardista, johon verrataan. On vaikea välttyä käsitykseltä, että »tavoitemuoto» on ideaalimuoto tai oletettu irrallinen sanakirjamuoto, jonka tosiolemuksesta lukija nyt jää hiukan epä tietoiseksi. Paikoitellen syntyy mielikuva, että Takkinen ymmärtää tavoitemuodot melko tiukan normatiivisesti esimerkiksi silloin, kun hän puhuu artikulaatiovirheistä tai ajoittain jopa ymmärtää normaalin arkiviestinnän assimilaatiot poikkeuksiksi.

Tähän taas liittyy se erikoisuus, että Takkinen ei myöskään selvästi ilmoita, mitä suomalaisen viittomakielen muunnosta hän kuvaa. Kuvattavana on »suomalainen viittomakieli», mutta pitkälti standardoimattomana se oikeastaan koostuu joukosta murre- ynnä muita variantteja, joita ja joiden suhteita ei ole vielä kuvattu. Osaksi ne arvatonkin ryhmittyvät Suomen kurojenkoulujen mukaan, koska kurojenkoulut ovat tunnetusti vahvoja yhteisönmuodostajia. Selkeämpi kannanotto kuvattavaan kielimuotoon olisi ollut paikallaan.

Tutkielman keskeiset uutta tietoa tuovat tulokset ovat (i) teoria suomalaisen viittomakielen käsimuotojen määrästä ja luonteesta, (ii) arvio eräiden transkriptiojärjestelmien soveltuvuudesta suomalaisen viittomakielen kuvaukseen ja (iii) kolmen kuuron lapsen viittomakielen omaksumisprosessin vaiheet.

Transkriptiojärjestelmien osalta Takkinen osoittaa eräitä merkittäviä puutteita muuten hyvin toimivassa HamNoSys-järjestelmässä, josta on tullut ainakin eurooppalainen kvasistandardi viittomakielten merkitsemisessä. Tämä on tärkeä tulos. Myös hänen havaintonsa Liddellin ja Johnsonin merkintäjärjestelmästä ovat mielenkiintoisia.

Kolmen kuuron lapsen viittomakielen omaksumisprosessin vaiheita Takkinen kuvaa huolellisesti nimenomaan käsimuotojen osalta. Hän on nähnyt erittäin paljon vaivaa pitkittäisaineistonsa keräämisessä ja transkriboimisessa. Tulokset ovat vakuuttavia, joskin niiden voi myös sanoa olevan odotuksenmukaisia: kuurot lapset noudattavat (kuulevien lasten tapaan) maksimaalisen erotuksen lakia eli helpoimmat ja selvimmät erottuvat käsimuodot opitaan ensin, mutkikkaat myöhemmin. Esimerkiksi ensimmäisinä valittuina sormina esiintyvät toisaalta yksi sormi (etusormi), toisaalta kaikki sormet peukalo mukaan luettuna. Seuraavassa vaiheessa tulee kaksi valittua sormea ja sitten kolme valittua sormea.

Sormien taivutuksessa esiintyy ensimmäisenä molempien sormien ojennus. Seuraavaksi ilmestyy molempien sormien koukistus ja koukistus tyvinivelestä. Ensimmäisinä omaksutut sormien muodostelmat ovat lineaarisia, sormet yhdessä ja harotettuina. Käsimuotojen epälineaariset sormimuodostelmat omaksutaan selvästi myöhemmin.

Yleisimmät varioivat piirteet ovat valittujen sormien määrä, ojennettujen sormien pyöristäminen ja vierekkäisten sormien harottaminen. Mielenkiintoinen teoreettinen kysymys viittomakielen variaation määrästä ja sen normatiivisuuden asteesta olisi ansainnut perusteellisemmankin käsittelyn.

Ritva Takkisen väitöskirjan ansiosta kuva suomalaisen viittomakielen käsimuoto-

▷

doista ja niiden omaksumisesta on huomattavasti tarkentunut. Erityisesti omaksumisprosessin kuvauksessa ja transkriptiojärjestelmien soveltamisessa Takkinen on saavuttanut tuloksia, jotka pikaisesti pitäisi saattaa viittomakielen tutkijoiden kansainvälisenkin yhteisön tietoon.

Täydellisen kuvauksen aikaan saaminen edellyttää myös viittomien orientaat- tion, paikan ja liikkeen sekä ei-manuaalisten ainesten vastaavaa selvittelyä. Tälle työlle Ritva Takkinen on luonut hyvän perustan. ■

FRED KARLSSON

Yleisen kielitieteen laitos

PL 9 (Siltavuorenpenger 20 A)

00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *fred.karlsson@helsinki.fi*

LÄHTEET

RISSANEN, TERHI 1985: *Viittomakielen perusrakenne*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisu- ja 12. Helsinki: Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos.

Suomalaisen viittomakielen perussanakirja. Päätoimittaja Anja Malm. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 104. Helsinki: Kuurojen Liitto ry. ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1998.

INDOEUROOPPALAISET AJOT — KREIKKALAINEN VIRITYS

Raimo Anttila *Greek and Indo-European etymology in action. Proto-Indo-European *ag-*. Current Issues in Linguistic Theory 200. Amsterdam: John Benjamins 2000. ISBN 90-272-3707-7.

Raimo Anttilan 60-vuotiskronikassaan Esa Itkonen (1995) toteaa Anttilan epätavallisen monipuolisen tuotannon toisiinsa limittyviksi painopistealueiksi indoeuropeistiikan, historiallisesti ja semioottisesti sävyttyneen yleisen kielitieteen, analogian puolustamisen tämän käsitteen erilaisia uudelleen keksimisiä vastaan, hahmolingvistiikan (esim. kenttämorfologia), etymologian, filologian ja lingvistiikan (hermeneuttisen) tieteenfilosofian sekä uninrakentamisen. Kaikki nämä ainesosat ovat mukana Anttilan uusimmassa kirjassa, jopa viimeksi mainittu, sillä ilman rakentajan hyveitä ei kunnan etymologioita synny. Tämän professori Eeva Uotilan muistolle

omistetun teoksen synnytyks on ollut pitkä ja epäilemättä tuskallinenkin. Tuloksena on useita erinomaisesti visioituja ja voimallisesti perusteltuja etymologisia ratkaisuja tiettyihin antiikin kreikan leksikologian ikuisiin murheenkryneihin. Silloinkin, kun 'etymologiset avaimet käteen' -periaate jää tutkijamme ponnisteluista huolimatta toteutumatta, positiivisena antina on melkoinen raivaus- ja selvitystyö, jonka turvin on entistä helpompi yrittää edetä. Kirjan parissa lienee kuitenkin varsin toivotonta viihtyä ilman jonkinlaista indoeuropeistista koulutusta. Tällaisesta eruditioista osattomaksi jäänyt tai jättäytyneet saattaa kokea teoksen ärsyttävänkin snobbailevana, onhan siinä